

переход права на прийняття наследства / Цивилистические записки: Межвузовский сборник научных трудов. Выпуск 3. К 80-летию С. С. Алексеева. – М.: «Статут»; Екатеринбург: Институт частного права, 2004. — С. 224 – 249.

9. Закон України «Про столицю України – місто-герой Київ» // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — №11. — Ст. 79.

10. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 40–41. — Ст. 492.

In aspects of Civil Code of Ukraine clauses, other acting legislation and its enforcement practice, here researches particularities of legal regulation and participation of public law subjects in hereditary relations.

В аспекте положень Гражданського кодексу України, іншого действующого законодавства і практики його применения исследуються особенности правового регулювання і участія суб'єктів публічного права в наслідственних отношениях.

ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ КОМІСІЇ З ЦІННИХ ПАПЕРІВ ТА ФОНДОВОГО РИНКУ ЩОДО ОХОРОНИ ПРАВА НА УЧАСТЬ В УПРАВЛІННІ АКЦІОНЕРНИМ ТОВАРИСТВОМ

Саракун І. Б.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Лабораторії з вивчення проблем корпоративного права НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

У статті розглядається діяльність Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, яка є достатньо впливовим органом, що здійснює охоронну функцію держави у сфері управління, регулювання та контролю щодо корпоративних прав. Аналізується участь представника (представника територіального управління) при проведенні контролю за реєстрацією акціонерів для участі в загальних зборах. Крім того, досліджуються випадки, коли компетенція цього органу або не врегульована належним чином на рівні законодавства, або виходить за межі наданих законом повноважень.

Ключові слова: цінні папери, захист і охорона корпоративних прав, фондовий ринок.

У науковій літературі питання охорони права (в тому числі, корпоративних прав) розглядалися такими дослідниками як Я. М. Шевченко, Р. Б. Шишка [1], І. В. Спасибо-Фатєєва, Д. І. Погрібний [2; с. 96–98], Н. Р. Кобецька, О. В. Кашина [3, с. 218–290] та іншими авторами. Теоретично складність цього словосполучення пов'язують із різними підходами до його розуміння. Зокрема, предметом дискусії стало співвідношення понять «правова охорона» і «правовий захист». Так, на думку Я. М. Шевченко, «поняття охорони включає в себе поряд із заходами економічного, політичного, ідеологічного характеру, що забезпечують нормальне регулювання суспільних відносин, попередження правопорушень, усунення причин, що їх породжують (регулятивні норми), а також заходи, спрямовані на поновлення чи визнання прав у разі порушення чи оспорювання їх, а саме – захист (охоронні норми)» [4, с. 130]. Щодо поняття «захисту», то, зокрема, І. В. Спасибо-Фатєєва визначає його як міру дозволеної поведінки правомочної особи, що виражена у можливості самостійно або за допомогою юрисдикційних органів застосувати відносно зобов'язаної особи заходи державно-примусового характеру з метою усунення перешкод у здійсненні суб'єктивного права або відновлення його у попередній стан чи покарання за порушення [5, с. 234]. Виходячи із зазначених понять, стає зрозумілим, що поняття охорони корпоративних прав ширше, ніж поняття захисту, а останнє – охоплюється попереднім.

Не вдаючись до висвітлення різних наукових підходів щодо цих теоретичних понять та, в цілому, погоджуючись із наведеними визначеннями, зазначимо, що до діяльності Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку (далі – ДКЦПФР, Комісія) цілком застосовуваними є обидва терміни, оскільки вона здійснює свої повноваження як у сфері захисту, так і охорони корпоративних прав. Як правильно зазначає Н. Р. Кобецька, ДКЦПФР можна вважати найбільш дієвим органом се-

ред державних органів, що здійснюють функцію управління, регулювання та контролю у сфері охорони корпоративних прав [3, с. 222].

Її правовий статус визначений Законом України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» [6] та Указом Президента України «Про Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку в Україні» від 14.02.1997 р. (частково втратив чинність на підставі Рішення Конституційного Суду України від 01.04.2008 р. № 3-рп/2008) [7].

З метою виконання покладених функцій Комісія має право: в разі порушення законодавства про цінні папери, нормативних актів ДКЦПФР виносити попередження, зупиняти на термін до одного року розміщення (продаж) та обіг цінних паперів того чи іншого емітента, дію ліцензій або анулювати їх; здійснювати контроль за достовірністю і розкриттям інформації, що надається емітентами та особами, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів, і саморегулятивними організаціями, та її відповідності встановленим вимогам; проводити самостійно чи разом з іншими відповідними органами перевірки та ревізії фінансово-господарської діяльності, а також перевірки та ревізії діяльності емітентів щодо стану корпоративного управління та здійснення операцій з розміщення та обігу цінних паперів; надсилати обов'язкові для виконання розпорядження про усунення порушень законодавства про цінні папери та вимагати надання необхідних документів відповідно до чинного законодавства; надсилати матеріали в правоохоронні органи стосовно фактів правопорушень, за які передбачена адміністративна та кримінальна відповідальність, якщо до компетенції комісії не входить накладення адміністративних стягнень за відповідні правопорушення; надсилати матеріали в органи Антимонопольного комітету України у разі виявлення порушень законодавства про захист економічної конкуренції; порушувати питання про звільнення з посад ке-

рівників фондових бірж та інших установ інфраструктури фондового ринку у випадках недодержання ними чинного законодавства України, з метою захисту інтересів інвесторів та громадян; призначати тимчасово (до двох місяців) керівників фондових бірж, депозитаріїв та інших установ інфраструктури фондового ринку, зупиняти або припиняти допуск цінних паперів на фондові біржі або торгівлю ними на будь-якій фондовій біржі, зупиняти кліринг та укладення договорів купівлі-продажу цінних паперів на фондових біржах на певний термін для захисту держави, інвесторів; зупиняти на підставі рішення Комісії внесення змін до системи реєстру власників іменних цінних паперів або до системи депозитарного обліку щодо цінних паперів певного емітента або певного власника на строк до усунення порушень, що стали підставою для прийняття такого рішення; звертатися до судів із запитом щодо надання інформації про знаходження у них на розгляді справ щодо цінних паперів та корпоративного управління у зв'язку з розглядом Комісією питань діяльності відповідних емітентів та професійних учасників ринку цінних паперів; узагальнювати практику застосування законодавства з питань корпоративного управління; здійснювати інші права, передбачені законом (ст. 8 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні»).

Щодо права на участь в управлінні справами акціонерного товариства (далі – АТ), то воно полягає у можливості здійснення цілої низки прав, які не обмежуються тільки участю у загальних зборах. Воно також реалізується шляхом здійснення прав щодо формування органів управління товариства, порядку прийняття ними рішень тощо. Вказані повноваження акціонера залежать від порядку скликання зборів, форми їх проведення, порядку голосування, визначення кворуму тощо. Відтак, це безумовне право включає цілу низку дій щодо його реалізації і досить часто стає об'єктом зловживань та потребує належної охорони з боку державних органів ще на початковому етапі його реалізації.

Безпосередньому проведенню загальних зборів передують процедура реєстрації акціонерів (їх представників), які прибули для участі у зборах. Окрім депозитарія (реєстратора), до цього процесу можуть залучатися й представники ДКЦПФР. Вони можуть призначатися у таких випадках: *за зверненнями акціонерів* (у тому числі державних органів, які уповноважені управляти державною часткою у статутному фонді товариства); *за зверненням органів управління акціонерного товариства*; *за зверненням реєстратора* – у випадку, якщо організація загальних зборів згідно з договором з товариством покладається на реєстратора; *за ініціативою Комісії та/або її територіальних управлінь*; *зверненням інших державних органів*, що здійснюють контроль за діяльністю учасників ринку цінних паперів для участі у загальних зборах у межах своїх повноважень, визначених чинним законодавством [8]. Звернення акціонерів та юридичних осіб з цього приводу повинні подаватися до Комісії не пізніше як за 20 днів до проведення загальних зборів. У свою чергу, в ч. 4 ст. 40 ЗУАТ зазначається, що для проведення такого контролю представники ДКЦПФР повинні до початку реєстрації повідомити про це акціонерне товариство [9].

Відповідно до Положення про проведення контролю за реєстрацією акціонерів для участі у загальних зборах акціо-

нерних товариств (із змінами від 2001 р.) представники ДКЦПФР уповноважені входити до місця проведення загальних зборів з метою проведення контролю за реєстрацією акціонерів (представників), проте про їх безпосередню участь у них не йдеться. Відтак, представники ДКЦПФР можуть бути присутні лише як запрошені, без права втручання у роботу загальних зборів. На практиці представники ДКЦПФР одразу ж після закінчення реєстрації підписують відповідний протокол, оголошують його присутнім та покидають місце проведення зборів. Така практика Комісії, за словами фахівців, сформувалася з метою недопущення її втягування у корпоративні спори чи конфлікти.

Під час проведення контролю представники ДКЦПФР перевіряють відповідність реєстру акціонерів встановленим вимогам законодавства щодо ведення реєстру власників іменних цінних паперів (щодо здійснення депозитарної діяльності). Він повинен бути складений на дату проведення загальних зборів у письмовій формі, з прошитими, пронумерованими та прошнурованими сторінками, засвідчений підписом та скріплений печаткою реєстратора (депозитарія). Під час контролю за реєстрацією акціонерів перевіряється відповідність документів, які підтверджують право участі акціонерів або їх представників у загальних зборах, вимогам чинного законодавства та правомірність відмови у реєстрації.

Практика правопорушень на ринку цінних паперів свідчить про те, що АТ не завжди дотримуються встановлених законодавством вимог щодо проведення процедури реєстрації акціонерів. Зокрема, це стосується термінів складання реєстрів. Так, зведений обліковий реєстр власників цінних паперів станом на 17.03.08, який було включено до реєстру власників простих іменних цінних паперів ВАТ «Трест «Міськбуд-4» станом на 18.03.08 р. складений не на дату проведення загальних зборів акціонерів. Загальні збори акціонерів ВАТ «Трест «Міськбуд-4» було призначено та проведено 18.03.08 року. Внаслідок цього за порушення вимог законодавства про цінні папери, нормативних актів Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку було винесено постанову про застосування до ТОВ «Компанія «Термінал-Реєстр» санкцію у вигляді попередження [10]. Зазначене порушення фізично не може бути усунено на місці, але в подальшому може бути підставою для визнання рішень загальних зборів (далі – ЗЗ) недійсними.

Задля уникнення подібних ситуацій та різного роду зловживань необхідно залучати представників ДКЦПФР до процесу реєстрації акціонерів. Адже в межах наданої законодавством компетенції Комісія як орган держави таким чином здійснює превентивну, охоронну функцію та унеможливорює маніпулювання із складом учасників загальних зборів і приналежністю їм відповідної кількості акцій, а отже, й голосів на ЗЗ.

Слід також зазначити, що представники Комісії не вправі переривати чи зупиняти процес реєстрації учасників зборів, навіть при виявленні явних ознак порушень. При виявленні порушень (невідповідність реєстру, неправомірною відмова у проведенні реєстрації, недопущення учасників до місця проведення реєстрації) членами робочої групи робиться відповідний запис у протоколі проведення контролю, вилучаються документи, що підтверджують факт порушення, відбираються пояснен-

ня. За наявності технічних засобів на місці може бути складено акт (протокол) про правопорушення, однак сам розгляд справи та винесення рішення по ній відбувається вже по закінченню реєстрації та зборів. У випадку виявлення ознак кримінального злочину, представники Комісії вправі звернутися до правоохоронних органів, але досить часто, навіть у випадку прибуття останніх, час реєстрації спливає і в подальшому відновити порушене право можна тільки у судовому порядку. У такому випадку протокол проведення контролю, складений працівниками Комісії із зазначенням порушень, є вагомим доказом та підставою для визнання рішень ЗЗ недійсними.

Водночас окремі питання щодо організації та проведення загальних зборів залишаються поза межами належного нормативного регулювання і, як наслідок, без належної охорони з боку компетентних органів. Наприклад, на практиці мають місце випадки, коли ЗЗ акціонерів проводилися протягом двох днів (Закон України «Про господарські товариства» такого порядку не передбачає, але і не забороняє). Тому виникає питання про чинність цього реєстру. Адже підрахунок кількості голосів здійснюється перед початком ЗЗ за результатами реєстрації для участі у них. Тобто наступного дня реєстрація не відбувається. Відповідно, кількість акціонерів, що беруть участь у загальних зборах, «де-факто» може зменшитися, а «де-юре» – та сама. Або навпаки, особи прибули другого дня для участі у ЗЗ, але не внесені до реєстру. Це може бути з різних причин, зокрема, особа в перший день ще не була власником акцій, а набула його на другий день проведення зборів. Крім того, відомі випадки, коли частина акціонерів, попередньо зареєструвавшись, внаслідок протесту чи з інших причин покидають збори в ході їх проведення. Кворум при цьому не змінюється і голосування та прийняття рішень здійснюються голосами, що залишилися. Тому на рівні законодавства необхідно передбачити й такі випадки. Тут видається доцільним проводити реєстрацію акціонерів і другого дня (враховуючи кворум) і підраховувати голоси за дійсною, фактичною присутністю акціонерів. Це стосується і прийняття рішень із голосування по питаннях порядку денного. Слід також враховувати, що за неможливості особистої участі у ЗЗ ці повноваження можна передати представнику акціонера, які визначаються змістом довіреності, що може містити пряму вказівку щодо голосування з питань порядку денного (усіх або конкретних).

Слід також зазначити, що участь представника ДКЦПФР у реєстрації – це право (за незначним винятком – далі по тексту), а не обов'язок Комісії, рішення щодо якого вона приймає самостійно.

Представництво Держави на загальних зборах акціонерів здійснюють представники Фонду державного майна (їх регіональні представники) згідно з довіреністю. У товариствах, де державна частка перевищує 25 %, присутність представників Комісії на реєстрації акціонерів є обов'язковою [8]. Підставою для відмови у призначенні представників для проведення контролю за реєстрацією є порушення 20-денного терміну подання відповідного звернення та у випадку, якщо звернення не є обґрунтованим та не містить відомостей, потрібних для прийняття Комісією відповідного рішення про призначення представників.

У разі не надання керівником виконавчого органу акціонерного товариства (або реєстратора) або особою, яка його заміщує, під час контролю за проведенням реєстрації акціонерів документів, які використовувалися під час реєстрації, або в разі подання в них недостовірної інформації, керівник контрольної групи відповідно до письмового доручення порушує справу про правопорушення та складає акт (для юридичних осіб) про правопорушення на ринку цінних паперів; складає протокол (для фізичних осіб) про правопорушення на ринку цінних паперів за неподання або подання недостовірної інформації.

У випадку виявлення порушень можуть бути застосовані санкції безпосередньо Комісією (відповідно до її компетенції) або ж направлені документи до правоохоронних органів. Компетенція ДКЦПФР щодо накладення адміністративних стягнень та інших санкцій за порушення законодавства визначена ст. 11–12 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» і Правилами розгляду справ про порушення вимог законодавства на ринку цінних паперів та застосування санкцій, затвердженими Рішенням ДКЦПФР від 11.12.2007 р. № 2272 (із змінами від 20.10.2009 р.) [11]. Згадані Правила визначають порядок та строки розгляду ДКЦПФР справ про порушення громадянами, посадовими особами та юридичними особами вимог законодавства на ринку цінних паперів. Розділ 17 правил визначає санкції, які застосовуються за правопорушення на ринку цінних паперів. Зокрема, відповідно до п.1.9 за порушення емітентом чи професійним учасником ринку цінних паперів порядку ведення системи реєстру власників іменних цінних паперів, що призвело до втрати системи реєстру (її частини), а також ухилення від внесення змін або внесення завідомо недостовірних змін до системи реєстру або до системи депозитарного обліку – у розмірі від 5 до 10 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Трапляються випадки, коли представникам ДКЦПФР не надаються необхідні документи чи не розпочинається за їх присутності процедура реєстрації акціонерів.

Наприклад, у справі за позовом ЗАТ «Рівненський ливарний завод» до Рівненського територіального управління ДКЦПФР про скасування постанови від 22 березня 2006 р. № 022-ПІ про накладення санкцій за правопорушення на ринку цінних паперів (ухвала від 31 березня 2009 р. № К-35425/06) судами встановлено, що на підставі звернення прокуратури Рівненської області від 23.02.2006 р. за № 07-23с06, за рішенням начальника Рівненського територіального управління ДКЦПФР до ЗАТ «Рівненський ливарний завод» була направлена контрольна група для здійснення контролю за реєстрацією акціонерів для участі в ЗЗ. 23.02.2006 р. територіальне управління повідомило керівника виконавчого органу цього ЗАТ про призначення представників для контролю та визначило перелік документів, необхідних для контролю у термін до 16.00 год. 23 лютого 2006 р. Повідомлення отримано позивачем о 14 год. 10 хв. 23 лютого 2006 р. о 9.00 год.

Зважаючи на відмову керівника виконавчого органу ЗАТ у наданні контрольній групі документів та з огляду на те, що реєстрація не розпочиналася, керівником контрольної групи було підготовлено письмовий запит про надання у термін до 9 год. 50 хв. необхідних документів, які вимагалися раніше, а також оформлення у письмовій формі пояс-

вень осіб, відповідальних за реєстрацію, щодо причини не проведення реєстрації. Керівник виконавчого органу позивача відмовився від особистого отримання зазначеного запиту, у зв'язку з цим даний запит був поданий через приймальню підприємства о 9 год. 50 хв. Однак в установлений термін жодних документів не було надано. У зв'язку з допущеними правопорушеннями керівником контрольної групи було винесено постанову про порушення справи на ринку цінних паперів у відношенні ЗАТ.

Згідно з п.3.4 Положення про проведення контролю за реєстрацією акціонерів для участі у ЗЗ АТ контрольній групі надано право, окрім іншого, вимагати та отримувати для контролю потрібні документи та іншу інформацію у зв'язку з реалізацією своїх повноважень з контролю.

Пунктом 4.5 цього Положення передбачено право керівника контрольної групи порушувати справу про правопорушення на ринку цінних паперів за неподання або подання недостовірної інформації у разі ненадання керівником виконавчого органу АТ під час контролю за проведенням реєстрації акціонерів документів, які використовувалися під час реєстрації.

Вищий адміністративний суд України підтримав позицію апеляційного адміністративного суду про те, що наявність у контрольної групи територіального управління ДКЦПФР відповідних повноважень прямо залежить від настання конкретної події – реєстрації акціонерів для участі у ЗЗ АТ.

Оскільки реєстрація акціонерів для участі в ЗЗ ЗАТ не проводилась, як не проводились і самі ЗЗ, то у територіального управління ДКЦПФР не було підстав для реалізації своїх контрольних функцій [12].

Представники ДКЦПФР можуть також фізично не допускатися до участі у загальних зборах. Такі випадки мають місце у разі запланованих рейдерських захоплень товариств (наприклад, див. нещодавні події, відображені у ЗМІ із «Київміськбудом»: www.ukrudprom.com/digest/Regoni_vdbrali_u_Shemovetskogo_Kivmskбуд.html; Мерію Києва звинувачують у рейдерському захопленні Київміськбуду: <http://project.ukrinform.ua/news/22908/>) за наявності маніпулювань із кворумом (для прийняття вигідних рішень на загальних зборах) та в інших ситуаціях, коли ініціатори проведення зборів не зацікавлені у присутності працівників Комісії. За таких обставин ДКЦПФР звертається за допомогою до правоохоронних органів. Тому, якщо Комісія (її територіальне управління) володіє інформацією про можливість недопущення їх представника на загальні збори, вона заздалегідь повідомляє про це відповідні

органи. Проте треба зазначити, останні не дуже охоче реагують на такі повідомлення.

Як випливає із вищевикладеного, ДКЦПФР є достатньо впливовим державним органом, що здійснює охоронну функцію держави, а участь його представника (представника територіального управління) на ЗЗ – є фактом, що забезпечує належну реалізацію цього права. В згаданому випадку йдеться про неюрисдикційну (позасудову), адміністративну (особа звертається за захистом до уповноважених державних органів) форму захисту даного права. Водночас Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку (її територіальні управління) наділені функцією щодо його захисту, оскільки розпорядження про усунення порушень може виносити голова комісії, члени комісії, начальники територіальних органів відповідно до наданих їм повноважень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Шлика Р. Б. Підходи до охорони корпоративних прав // За матеріалами Всеукраїнського науково-практичного семінару «Охорона корпоративних прав». – м. Івано-Франківськ, 1–2 жовтня, 2010 р.
2. Погрібний Д. І. Корпоративні права держави: поняття, підстави виникнення, механізм реалізації. Монографія. – Харків: Видавництво «ФІНН», 2009. – 168 с.
3. Кобецька Н. Р., Кашина О. В. Здійснення та захист корпоративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти). Монографія / За заг. ред. В. В. Луця. – Тернопіль, 2007. – 320 с.
4. Шевченко Я. М. Власник і право власності. – К.: Наукова думка, 1994.
5. Спасибо-Фатеева И. В. Акционерные общества: корпоративные правоотношения. – Харьков: Право, 1998.
6. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» // Відомості Верховної Ради України, 1996. – № 51. – Ст. 292.
7. Указ Президента України «Про Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку в Україні» від 14.02.1997 р. – <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=142%2F97>.
8. Рішення ДКЦПФР про затвердження Положення про проведення контролю за реєстрацією акціонерів для участі у загальних зборах акціонерних товариств (із змінами від 2001 р.) від 23.12.98. – № 199. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 10 березня 1999 р. (vd981223 vn199) за № 149/3442.
9. Закон України «Про акціонерні товариства» // Відомості Верховної Ради України, 2008. – № 50-5. – Ст. 384.
10. Постанова ДКЦПФР «Про застосування санкцій» // www.smida.gov.ua.
11. Правила розгляду справ про порушення вимог законодавства на ринку цінних паперів та застосування санкцій, затверджені Рішенням ДКЦПФР від 11.12.2007 р. № 2272 (із змінами від 20.10.2009 р.).
12. За матеріалами Єдиного державного реєстру судових рішень // www.reyestr.court.gov.ua.

A state commission on securities and fund market is an influential enough organ, which carries out a guard function of the state in the field of management, adjusting and control in relation to corporate rights, and participation of his representative (representative of territorial management) during realization of control after registration of shareholders for participating in general collections - is a fact, which provides the proper realization of this right, as does impossible manipulation with the list of entries of general collections and belonging corresponding amount of voices them. However in practical activity cases meet when competence of this organ, or not well-regulated properly at the level of legislation, or it goes out outside the plenary powers given by a law, that and influences on the proper providing of right on participating in a management society.

В статье рассматриваются вопросы, связанные с деятельностью государственной комиссии по ценным бумагам и фондовом рынке, которая является достаточно влиятельным органом, осуществляющим охранную функцию государства в сфере управления, регулирования и контроля относительно корпоративных прав. Просматривается участие представителя (представителя территориального управления) при проведении контроля за регистрацией акционеров для участия в общем собрании. Помимо этого, анализируются случаи, когда компетенция этого органа либо не урегулирована должным образом на законодательном уровне, либо выходит за рамки предоставленных законом полномочий.